

ANALYSE OG VERDISETTING

J O R D E R I K E

et kunsterhjem på Lillehammer

Kaja Tollersrud, stud5413

Avgang vår 2018, KTR

Kulturarv, Transformasjon og Restaurering

| | |
|--|----|
| <i>BYGNINGSBESKRIVELSE</i> | 3 |
| <i>INNLEDNING</i> | 6 |
| <i>HISTORISK ANALYSE</i> | |
| Dalen, byen og kunstnerne | 7 |
| Arkitektene | 10 |
| Bevaringsverdig | 10 |
| Immaterielle verdier | 10 |
| <i>KULTURHISTORISK ANALYSE</i> | |
| Kulturhistorie og betydning - Lillehammermalerne | 14 |
| Lokalt engasjement | 14 |
| Slit og patina | 17 |
| <i>ANTIKVARISK ANALYSE</i> | |
| Husets historie og forandring | 18 |
| <i>TEKNISK ANALYSE</i> | |
| Byggeteknisk tilstand | 21 |
| Energi | 23 |
| <i>ARKITEKTONISK ANALYSE</i> | |
| Beliggenhet, bevegelse og opplevelse | 24 |
| Utvendig | 24 |
| Innvendig | 24 |
| Hagen | 25 |
| <i>VERDISETTING</i> | 26 |
| <i>ANBEFALING</i> | 29 |
| <i>KILDER</i> | 31 |



BETEGNELSE
"Jorderike" kunsterhjem i Lillehammer, Norge

BESIKTIGELSESDATO
27.02.2018

BESIKTIGET AV
Kaja Tollersrud

ADRESSE
Erik Bues veg 17
2615 Lillehammer

KOMMUNE
Oppland

EIER
Margit Biørn og
Sigmund Jacobsen

OPPFØRT ÅR
1725-1749 (stabbur og våningshus)
Flyttet til nåværende tomt i 1912-1913

ARKITEKT
Opprinnelig ukjent
Transformert av Arnstein Arneberg
Ombygget av Gunnar Fougner

ANVENDELSE
Enfamiliebolig (står i dag tomt)
Tidligere kunsterhjem
Opprinnelig stabbur og våningshus

BEVARINGSSTATUS
Bevaringsverdig

BELIGGENHET
Lillehammer, Norge



INNLEDNING

Kunstnerboligen Jorderike ligger i UNESCOs litteraturby Lillehammer, i Norge. Ønsket om å være en del av byens kulturkrets, gjorde at kunstneren Thorvald Ericksen fikk huset oppført her i 1912. Bygningsmassen som opprinnelig kommer fra en gården Faukstad i Heidal, ble flyttet og transformert av arkitekt Arnstein Arneberg. Siden den gang har det vært hjem for flere kunstnere, og maleren Lars Jorde ga det navnet «Jorderike». Den langstrakte tømmerbygningen i mørkt furutre forteller en historie om håndens håndverk – både i laftens tektonikk og om kunstneres inspirasjon av omgivelsene. Jorderike har med sin arkitektur- og kunsthistorie, både lokal og nasjonal betydning, men er i dag ubebodd og i dårlig teknisk stand.



Maleri: Lars Jorde

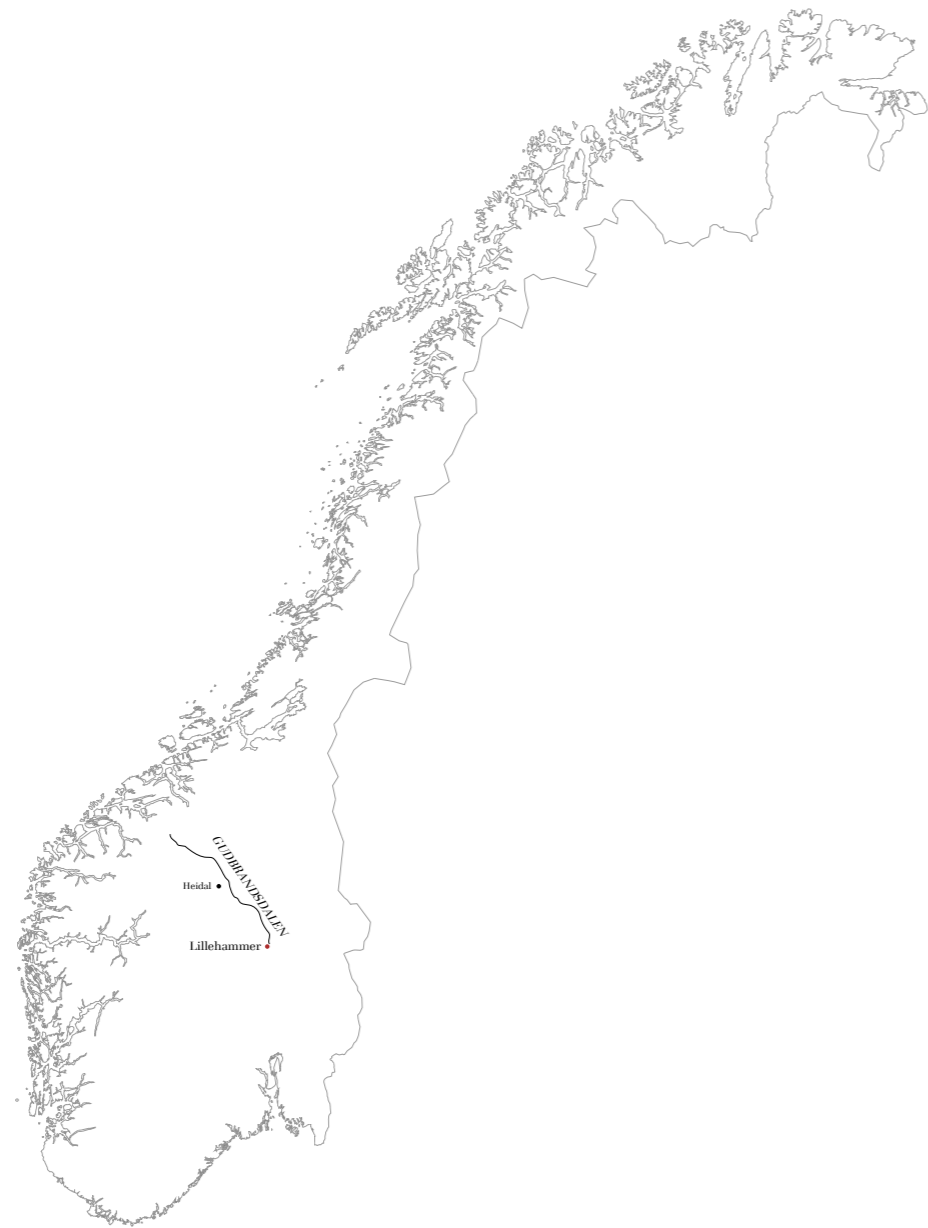
HISTORISK ANALYSE

Dalen, byen og kunstnerne

Dalen, fjorden og fjellene er de mest grunnleggende landskapsformene i Norge. Ved fjorden vokste kystkulturen frem åpen for fremmed innflytelse fra sjøsiden, mens bondekulturen i dalene ble til med en mer original arkitektur i en sammenhengende omverden. Et dalføre med en slik tradisjonell bygningskultur er Gudbrandsdalen.

I denne dalen ligger bygder med trehus spredt i det langstrakte landskapet omkranset av frodige skoger og store marker. Lengst sør ligger Lillehammer, og flere av husene her er flyttet fra andre steder i Gudbrandsdalen. Noen brukes som bolighus, slik som Jorderike, mens mange har blitt en del av friluftsmuseet Maihaugen. I museets samling er det hus og gårdstun fra ulike tidsepoker som representerer tradisjonell byggeskikk. Den laftede bygningskulturen fra 1700-1850 er godt representert, med en rikdom i former og detaljer. Ellers i byen har Lillehammer en rik trebebyggelse i mangefargede hus med røde tak. I likehet med Jorderike ligger de i dallandskapet som skråner ned mot innsjøen Mjøsa.

Fra slutten av 1800-tallet til midten av 1900-tallet endret Lillehammer seg fra å være en mindre markedsby til å bli en kulturby. I 1874 kjøpte forfatteren Bjørnstjerne Bjørnson sitt hjem Aulestad, ikke langt fra byen. Nobelprisvinneren fikk mange høytstående mennesker på besøk fra fjern og nær, det var malere, forfattere, politikere, musikere og andre høytstående personligheter. En annen Nobelprisvinner i litteratur, Sigrid Undset, flyttet til sitt hjem Bjerkebæk i 1919, kun 100 meter fra Jorderike. Bjerkebæk er også en eiendom utviklet av tømmerhus flyttet fra Gudbrandsdalen. Nobelprisvinnerne skapte en forbindelse mellom kunstmiljøene i Europa og Lillehammer, som igjen trakk kjente og ukjente kunst- og kulturinteresserte til byen. I 1894 kom jernbanen til Lillehammer, og gjorde forbindelsen til dalen og hovedstaden lettere for både turister, rekonvalesenter og personer med kulturelle formål. I dag ligger kunstnerhjemmet Jorderike som et av mange minner i byen om en kulturhistorisk storhetstid i Lillehammer.



*Gudbrandsdalen er et 230 km lang dalføre.
Lengst sør ligger Lillehammer, og flere av
husene her er flyttet fra andre steder i dalen.
Bygningsmassen til Jorderike kommer
opprinnelig fra gården Faulstad i Heidal.*



HISTORISK ANALYSE

Arkitektene

Arnstein Arneberg (1882-1961) var en av sin tids meste ledende arkitekter. Han tegnet både offentlige og private byggverk, og hans utgangspunkt i gammel norsk arkitekturtradisjon sees i mange av hans prosjekter. Arneberg var viktig i den nasjonalromantiske bevegelsen, og fant inspirasjon i nettopp den nasjonale arkitekturen. Han ønsket å videreføre elementer fra den tradisjonelle bygningskulturen inn i en ny tid. Strømningene kom i kjølevannet av unionsoppløsningen. På Arnstein Arnebergs originale tegninger over Jorderike kan man avlese hans intensjon om hva slags hjem han ønsket at kunstnerboligen skulle være, med integrerte møbler, enkelt utsmykket panel og delikate detaljer. Interiøret var en viktig del av Arnebergs arkitektur. Det er dog uvisst om huset ble bygget helt etter disse tegningene. Gunnar Fougner (1911-1995) tegnet en ombygging av Jorderike i 1951, og huset ble gjort moderne for sin tid. Fougner var en lokal arkitekt, med Munchmuseet i Oslo som sitt mest kjente prosjekt.

Bevaringsverdig

I Lillehammers kommuneplan ligger Jorderike i vernet område, og huset er på gul liste som bevaringsverdig. Man finner også Jorderike i Riksantikvarens "NB!-registeret." Dette registeret «*utpeker bymiljøer som har nasjonal kulturhistorisk verneinteresse. Det er derfor viktig at det vises særlig hensyn til videre forvaltning og utvikling.*» Dette understreker kunstnerboligens betydning i sammenheng med flere av byens kunstner- og dikterhjem. Jorderike ligger nemlig midt i et nabolag som i "NB!-registeret" går under navnet «Lillehammer Gamleveggen kunstnerboliger.» Det er dermed både av lokal og nasjonal interesse at boligen skal bevares.

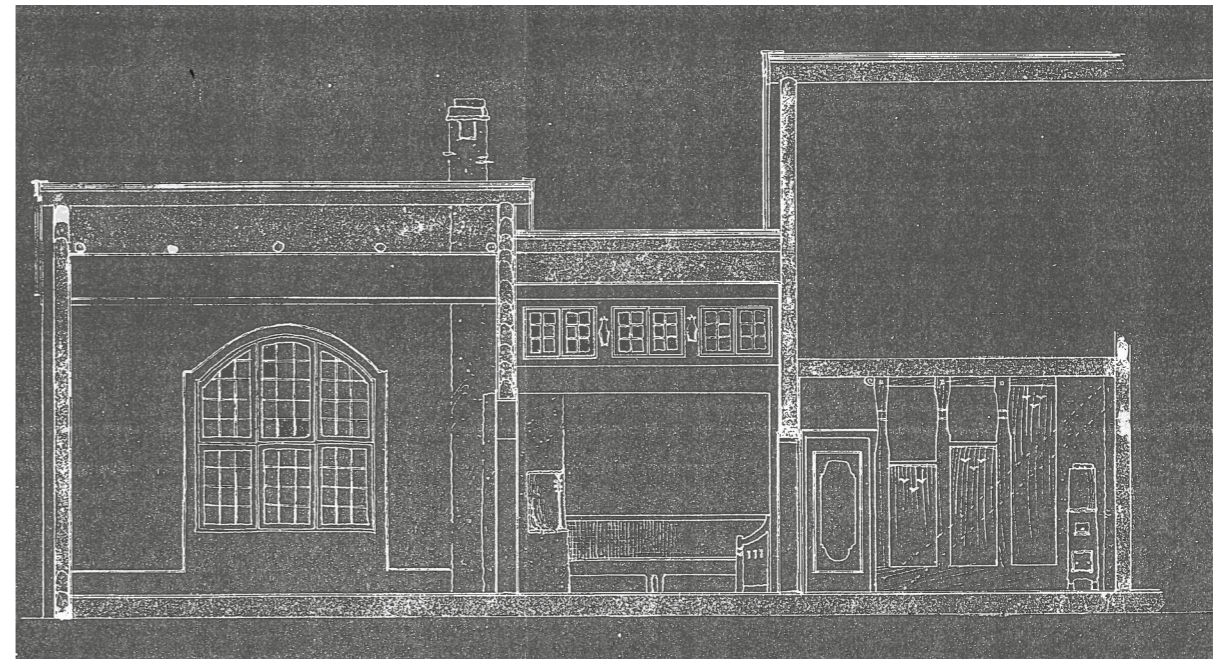
Immaterielle verdier

"En av dem bodde her på Jorderike, Ole Mæhle het han. Huset hans dufta av epler, vedfyring, tubefarger og terpentinn pluss urtene som kona hans Eli samla og tørka. (...)"

Sitat om livet på Jorderike av Ola Jens Hovda

Et hjem som Jorderike har fullt av historie i veggene. Atmosfære og stemning har blitt skapt av den enkelte som har bodd i huset. Det kunne være en særlig lukt, vegger fulle av malerier eller spor etter særlige hendelser. Som da det angivelig skal ha blitt avfyrt en saluttkanon inne i atelieret, som ga merke i veggene og knuste rutene. Men i dag er det meste av menneskelig liv nesten borte. Man kan se det på gamle fotografier, lese om det, eller få det fortalt gjennom historier. Men et av sporene som er igjen, er de dekorerte veggene i storstua. Krusedullene skal angivelig Lars Jorde selv ha malt på, og forteller om et uhøytidelig og bohemske hjem.

Det gamle tømmeret forteller oss også en historie. Det har til og med levd et tidligere liv, et helt annet sted. Atelieret, som opprinnelig var stabbur, ble brukt som hus for forråd av kjøtt, fisk, tresket korn, mel, lin, klær osv. Man kan ikke umiddelbart se hva det tidligere har vært brukt til, men proporsjonene og tømmeret det samme. Tømmerveggene har derfor en immateriell verdi.



På Arnstein Arnebergs tegninger kan man se en intensjon om hva slags hjem han ønsket at Jorderike skulle være. Med brystning rundt ateliervinduet, integrert benk i peisestua og utsmykket panel i spisestua.

(Atelieret til venstre, peisestue i midten og spisestuen til høyre i tegningen.)



Lars Jorde i storstua.



Mønsteret på veggene i storstua har Lars Jorde malt selv. I dag er bare rester av malingen igjen.

KULTURHISTORISK ANALYSE

Kulturhistorie og betydning - Lillehammermalerne

Fra 1893 til begynnelsen av 1960-årene føyde Jorderike seg inn i rekken av kunstnerhjem i byen. Inspirert av naturskjønne omgivelser, kontrastfulle årstider og hverandre, ble malerne en del av norsk kunsthistorie og fikk navnet «Lillehammermalerne.» Personlighetene gjorde seg bemerket, og bildene gjenspeiler det livet de levde. Den anerkjente kulturkretsen bestod også av innflytelsesrike forfattere, blant annet Sigrid Undset. Som nabo var hun en del av kunstnerparet Jordes omgangskrets. Jorderike var et bohems hjem fylt med fortellinger, sang, musikk og kunst. Det kreative miljøet i området vokste og tiltrakk seg kjente kulturpersonligheter.

I dag har mange av kunstnerhjemmene stor betydning for byen på ulike vis. Bjørnstjerne Bjørnsons og Sigrid Undsets hjem drives som museum, og maleren Jakob Weidemanns kunstnerhjem Ringsveien, som legatbolig for kunstnere.

Mange av de bevaringsverdige husene blir i dag vedlikeholdt ved at de er i privat eie som alminnelige boliger. Jorderike er også regulert som bolig, men har som ubebodd fortsatt potensiale til å kunne videreføre en tradisjon knyttet til huset.

Lokalt engasjement

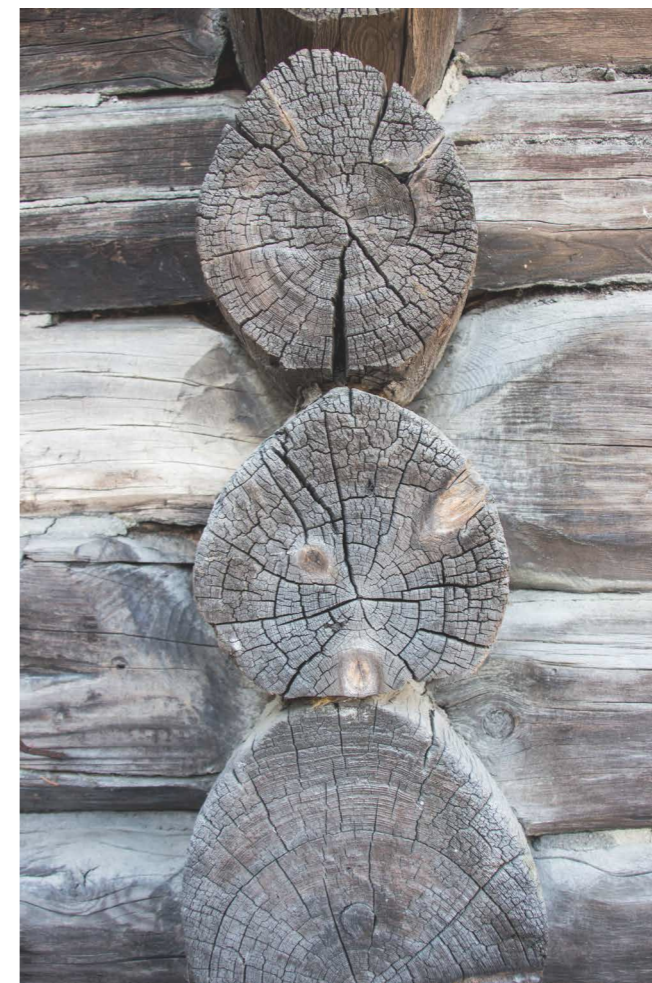
Når kunstnerhjemmet nå har stått tomt de siste 24 årene har mange engasjert seg i fremtiden for Jorderike. Den lokale avisen GD har skrevet flere saker om eiendommen. I en artikkel fra 07. desember 2014 kan man lese *“Naboer har i årevis vært frustrert over det de mener er mangelfullt vedlikehold og vanskjøtsel av bygninger og uteområde. (...)”* Tross bekymringene har intensjonen alltid vært å ivareta den historiske boligen, men at tekniske svakheter allerede fra oppførelsen har gjort det utfordrende. Selv om mye har blitt gjort på eiendommen allerede, er det for privat eier en komplisert og kostbar oppgave å restaurere et hus med så omfattende skader. De sier selv i GD at *«De vurderer å åpne Jorderike for andre, for eksempel som en del av en kulturvandring, siden huset er en del av Lillehammers kulturhistorie, og ligger midt blant flere andre kjente kunstnerboliger.»* Maihaugen, Lillehammer Kunstmuseum og Fylkeskonservatoren har vært nevnt i involveringen av arbeidet. Senest har Fortidsminneforeningen ytret interesse i en overtakelse. (Fortidsminneforeningen er en frivillig organisasjon som arbeider for vern av verdifulle kulturminner og kulturmiljøer i Norge.) Denne foreningen kan ikke eie alene, men vil kunne drive med en samarbeidspartner. Styreleder i fortidsminneforeningen Svein Arne Rudi forteller at de ser for seg *«Jorderiket som aktivt kultursted åpent for Lillehammers befolkning. Stedet kan fylles med et mangfold av kulturaktiviteter. Dette kan være tegne og malerkurs, litteratursamlinger, historiske foredrag av forskjellige arter, intimkonserter, historisk pleie av hagen og bygningsmassen osv.»* Det har enda ikke blitt lagt noen konkrete planer, men det er altså i alles interesse å bevare bygningen slik at kulturminnet Jorderike ikke går tapt.



Malerier malt av kunstnere som har bodd på Jorderike.
(Thorvald Erichsen, Lars Jorde, Christiane Biørn Jorde og Ole Mæhle)



Hjem til kulturpersonligheter i nærheten av Jorderiike.



Treet er ikke overflatebehandlet. Furutreet blir naturlig impregnert av harpiksen, og med sol og alder kommer den skjønne fargen fram i treet.

KULTURHISTORISK ANALYSE

Slit og patina

Den tekniske tilstanden satt til side. Furut mmeret huset er bygget opp av skal i prinsippet kunne holde i tusen år. Det krever bare et godt tak og en solid mur. Treet er ikke t jerebehandlet eller impregnert. Furutreet blir naturlig impregnert av harpiksen, og med sol og alder kommer den skjønne fargen fram i treet. Det tørre klimaet i Gudbrandsdalen har gjort at det unødvendig   kle tømmerhus. Utsatte steder som lafteknuter og vindvegg kan kles etter behov. Den mer fuktige værtypen i senere tid har likevel gjort det nødvendig   kle hus som ellers har stått uten beskyttelse i mange hundre år. Utenom enkelte laftekasser for   beskytte lafteknutene, står Jorderikes tømmervegger synlig eksponert, og patineringsprosessen f r fortsette.

ANTIKVARISK ANALYSE

Se billag «TID & ATMOSFÆRE»

Husets historie og forandring

Bygningsmassen til Jorderike er tidfestet til mellom 1725 - 1749, og var opprinnelig stabbur og våningshus på gården Faukstad i Heidal. Her skal husene har overlevd den store flommen Storofsen i 1789, som tok med seg både menneskeliv, dyr og bygninger.

I 1912 kjøpte maleren Thorvald Erichsen to hus, et stabbur og et våningshus fra gården. Han ville også etablere seg i den voksende kulturbyen Lillehammer og fikk husene oppført av arkitekt Arnstein Arneberg. Arneberg transformerte de to gårdshusene til en bolig i to etasjer og et dobbelthøyt atelier. Han tilførte en ny mellombygning i form av peisestue samt solveranda/svalgang. På eiendommen oppføres også et uthus med utedo. Det gamle stabburet som gjøres om til atelier, blir lagt til en ekstra høyde på 1 m, hvilket kan sees ved at tømmeret her er nyere. Ellers ble vinduer og døråpninger skåret ut og tilpasset den nye funksjonen. Det er vedfyring i alle rom i 1. etasje, likeledes rom i 2. etasje. Huset har to piper.

Malerne Lars og Christiane Jorde overtar huset allerede i 1915. Ettersom huset er nyoppført gjennomgår det få eksteriøre forandringer utenom en forlengelse av verandaen mot nord. Trolig ble også svalgangen åpnet mot slutten av deres tid i huset. På tegningene kan man se at inngangen var tenkt å være via hagen mot sør, og inn til peisestuen. Mens dagens inngang fra øst kun var ment som en privat kjøkkeninngang.

Ole Mæhle overtar etter ekteparet Jorde i 1951. Etter ønske om modernisering foretas en gjennomgripende restaurering tegnet av Gunnar Fougner. Han legger til en mindre addisjon ved inngangspartiet, slik at adkomsten til kjellernedgangen blir mer tilgjengelig. Vinduet i 2. etasje mot øst flyttes til 1. etasje og nye vindusåpninger legges til. Døren fra storstua til svalgangen mot hagen gjøres om til et stort vindu. Vindu i spisestua mot sør blir større. Boligmangelen i etterkrigstida gjør at det legges til rette for en utleiedel. Forfatteren Ingeborg Møller leier hos maleren Mæhle.

I 1993 overtok presteparet Margit Biørn og Sigmund Jacobsen eiendommen. Kunstneren Christiane Biørn Jorde var Margit Biørns grandtante. Presteparet har aldri bodd i huset, men lagt ned mye arbeid på eiendommen, og påbegynt arbeidet med restaureringen. Selv om mange deler er fjernet i restaureringsprosessen, er de lagret og kan forhåpentligvis brukes igjen etter at huset er istandsatt. Selv om huset har gjennomgått mange forandringer er det forholdsvis likt som i 1912, med mange av de originale dørene, vinduene og overflatene.



Bildene er fra artikkelen "Maleren Lars Jorde" i kvinnebladet URD fra 1937



TEKNISK ANALYSE

Byggeteknisk tilstand

Husets utvikling og fleksible tektonikk bærer preg av flere lags historie og tidstilpassing, som har påvirket den tekniske tilstanden. I tillegg til nye lastepåkjenninger og forandringer, har byggetekniske svakheter fra oppførelsen i 1912 og ombyggingen i 1951 fulgt med huset og forplantet seg. I en tilstandsrapport fra Maihaugen (2014) konkluderes det med et stort behov for istandsetting og vedlikehold på Jorderike.

Kunstnerhjemmet ligger i et bratt terreng på en leirerik grunn. Huset står på en tykk kistemur som blir presset inn som følge av jordtrykk og tele, særlig fra skråningen mot øst. Da slår muren sprekker som forårsaker fukt og frost i kjeller, og sopp og råteskader oppstår. Kondens fra steinen absorberes av trevirket og tørker ikke ut. Det er allerede lagt til ny drenerende masse og grunnplast rundt muren, med unntak av et parti på østveggen. Den kalkede gråsteinsmuren er etterarbeidet med sement som hindrer dens diffusjonsåpne egenskaper og forverrer problemene ytterligere. Det er for øvrig kjeller under hele bygningen, kjellergulvet i midtrommet er fjernet for å legge ny vann og avløpsledning. Den søndre veggen i atelieret er understøttet med en ny oppført mur, da den opprinnelige kollapset.

Arnstein Arneberg ga ofte sine bygninger knappe takutstikk for å oppnå det arkitektoniske uttrykket han ønsket. Dette har svekket tømmerets holdbarhet. Syllen, den nederste stokken i laftet, har råteskader av baksprut fra takdrypp. Særlig veggen mot vest har mye råteskader i tak og vegger. I det sør-vestlige hjørnet av atelieret er lafteknuter delvis borte eller løse.

Det nye inngangspartiet fra 1951 står helt inntil de gamle tømmerveggene, med saltak i en annen retning enn resten av bygningen. Møtet her er derfor ekstra utsatt. Det adderte mellombygget, peisestuen, har også forårsaket lekkasje og råte. Tettingen etter pipa i atelieret er dårlig og det er observert hussopp i bjelkelaget her.

De bare tømmerveggene har noe trykk- og setningsskader. Fjerning av tømmer for utvidelse av rom og døråpninger har endret lastfordelingen i bygningen. Stubbloftet mellom gulvbjelkene i huset har et tungt fyll av leire, som gjør spennet mer utsatt. Himlingen mot loftet er fylt med flis. Som sikring for konstruksjonen er det montert strekkfisker for å motvirke at tømmer som ikke er avstivet tett nok skal bulne. Disse er både på utsiden og innsiden av veggen og har gjennomgående bolter.

Vinduene er preget av manglende vedlikehold og behøver istandsetting. På taket lå delvis løs villskifer. Denne er skiftet med bølgeblekkplater inntil skiferen eventuelt legges om. Takrenner og nedløp er i dårlig stand. Svalgangen mot vest er påført råteskade etter taklekkasje, den originale kledningen er fjernet og bevart. I dag er det kun 2. etasje som er beboelig.

Disse tekniske svakhetene gir til sammen dårlige forutsetninger for at bygningen, som i utgangspunktet er robust, skal kunne holde sin optimale levetid. En gjennomgripende reovering er estimert til ca. 5 millioner NOK.



Når tømmerhus varmes opp har det en unik evne til å lagre varmen. Varmelagringsevnen vil derimot brytes hvis huset etterisoleres fra innsiden.

TEKNISK ANALYSE

Energi

Vegger i tømmerhus isoleres vanligvis ikke bortsett fra et tynt lag mellom stakkene. Ved tykk etterisolering reduseres varme- og luftstrømmene i bygningen, og det kan lett oppstå kondens og oppsamling av fukt i treet. Konstruksjonen kan bli svekket grunnet forskyvning av nullpunkt. Jo tykkere isolasjon, jo kaldere vil den ytre delen av isolasjonen og veggen bli. Det fører til økt kondensasjon av vannet der den fuktige inneluften siver ut, og uttørking av fuktighet i veggen vil gå langsommere.

Det er viktig for konstruksjonen å opprettholde bruk av ildsteder og tradisjonell vedfyring, samt ha gode lufteventiler. Da dannes det et undertrykk som bidrar til at fuktig luft ikke presses ut i veggkonstruksjonen, men i stedet ventileres ut. Varm luft stiger opp og frisk luft trekkes inn gjennom utettheter og ventiler. Gamle hus som Jorderike har en slik naturlig opptreksventilasjon.

I dag tillates det å bygge nye tømmerhus på samme måte som tidligere selv om de ikke oppfyller dagens krav til U-verdi, dette fordi den tradisjonelle byggeteknikken ikke skal gå tapt. Veggene på Jorderike er bygget opp av tømmer på omkring 8" og 9" (20,32 og 22,86 cm.) De var kun kledd med panel på innsiden kun av estetiske grunner.

Utover at isolering kan forringe kulturminnet mister tømmeret sin unike evne til varmelagring. Huset holdes kaldt om sommeren og varmt om vinteren. Det er også viktig at tømmeret bevares som diffusjonsåpent slik at fuktskader ikke oppstår.

Hanne R. Grimstveit ved Kulturarvenheten/konservatoren i Oppland fylkeskommune forteller at man vinner mest på de første cm med tilleggisolasjon når man etterisolerer. Dersom gulv og tak blir isolert vil dette kunne senke energiforbruket betydelig, særlig hvis det i tillegg utføres energitiltak på vinduer. Dermed vil isolasjon i veggene ofre mye både økonomisk og visuelt for lite utbytte.

ARKITEKTONISK ANALYSE

Våningshuset fra gården Faukstad i Heidal har beholdt sin funksjon som bolighus i to etasjer. Stabburet ble transformert til et dobbelthøyt atelier med et stort vindu mot nord. Den nye mellombygningen, peisestua, kobler de to eldre husene sammen. I motsetning til resten av huset er denne ikke laftet, men består av kledd reisverk. Med sine tre bygningskropper er huset 21,5 meter langt, og har en grunnflate på 135 m². Uthuset er ca. 31 m². Med en stor hage utgjør hele tomta omkring 2145 m².

Beliggenhet, bevegelse og opplevelse

I et attraktivt villaområde sentralt i byen ligger husene jevnt spredt i terrenget. Jorderike føyer seg inn i bebyggelsen og ligger i et landskap som skråner ned mot innsjøen Mjøsa. Man ankommer boligen via innkjørselen på østsiden, som er det eneste stedet på tomta uten helning. Både bolig og uthus er plassert i den nord-østlige del av matrikkelen slik at hagen i vest har god plass til å utfolde seg. Plantegningene viser selvstendige og spennende romdannelser, som var nyskapende for sin tid og ikke refererte til den gamle bondebebyggelsen. I 1. etasje er det et langsgående forløp fra rom til rom. Man beveger seg fra atelieret, til peisestuen, til spisestuen og til storstuen som ligger lengst sør. Boligen gir en helhetlig opplevelse om at alt som er «hører til.»

Utvendig

Den horisontaldelte kunstnerboligen er bygget opp av rundtømmer med åstak, som står på en 110 cm tykk kistemur. Huset er bygd opp med en tilhoggingsmåte for sammenfelling av tømmeret som kalles kvarkenov. Dette gir en tett og god sammenføyning av tømmeret som både er bærende og beskyttende mot vær og vind. Bearbeidingen av stokkene er også avgjørende for dets utseende. Hovedbygningen er den eneste som er laftet i to etasjer. Alle bygningsdeler har åstak med stående tro og underliggende takbord. Tilbygget ved inngangen fra 1951 har åstak i motsatt retning. I sør-vest er en åpen svalgang. Takrenner er i kobber. Vinduene er i to og tre fag, med 4 til 8 ruters inndeling, og tilhørende innervinduer. Atelieret, som tidligere var stabbur, har blitt forhøyet. Her er det et stort østvendt ateliervinduet som er et annerledes og tradisjonelt sett fremmed element i en slik bygning, men det gir karakter til huset og skaper en helt spesiell og jevn belysning.

Innvendig

Inne i atelieret er det også et vindu med lemmer mot vest hvor lyset kunne reguleres etter behov. Taket her er et nedsenket kistetak med flisfylling. I atelieret som mange av rommene i første etasje er panel på vegger og gulvbord fjernet for å få oversikt over skadeomfanget. Derfor står mange av rommene nakne med sine bare tømmervegger, hvor noe av den isolasjonen mellom stokkene kommer til syne. Mellombygget med peisestua hadde opprinnelig overlys mot øst og vest, men ble tatt ned i 1951, da rommet fikk en ny utforming med nedsenket tak. Her står en klebersteinspeis, den er et av få originale elementer som gjenværende interiør. Huset har to kjellertrapper og en trapp opp til 2. etasje. Det er lange spenn på gulvbjelkene i etasjeskiller. Gulvbordene er lagt rot/topp anføres i husets langsgående retning.



Hagen

På eiendommen er det en stor gårdshage. Den fremstår ustelt og vill, og gjemmer den mørke tømmerbygningen bak de grønne bladene. Når vinteren kommer og bladene faller kommer huset mer til syne. Den store hagen har aldri vært trimmet og velstelt, og gjenspeilte kunstnernes bohemske liv. Flere av deres bilder ble også malt her. Midt i hagen er det en gammel fontene, omringet av hagtorn, jasminbusker, syriner, plomme- og epletrær. Trær som stod for nære bygningen er felt.

VERDISETTING

Selv om det bevaringsverdige kunstnerhjemmet er i dårlig teknisk stand, er det et kulturhistorisk viktig minne for byen og representerer både norsk kunst- og arkitekturhistorie. Jorderike rommer verdier og fortellinger fra flere generasjoner kunstnere. Både tydelige spor, mindre tydelige og de vi ikke kan se, er viktige bevaringsverdier for huset.

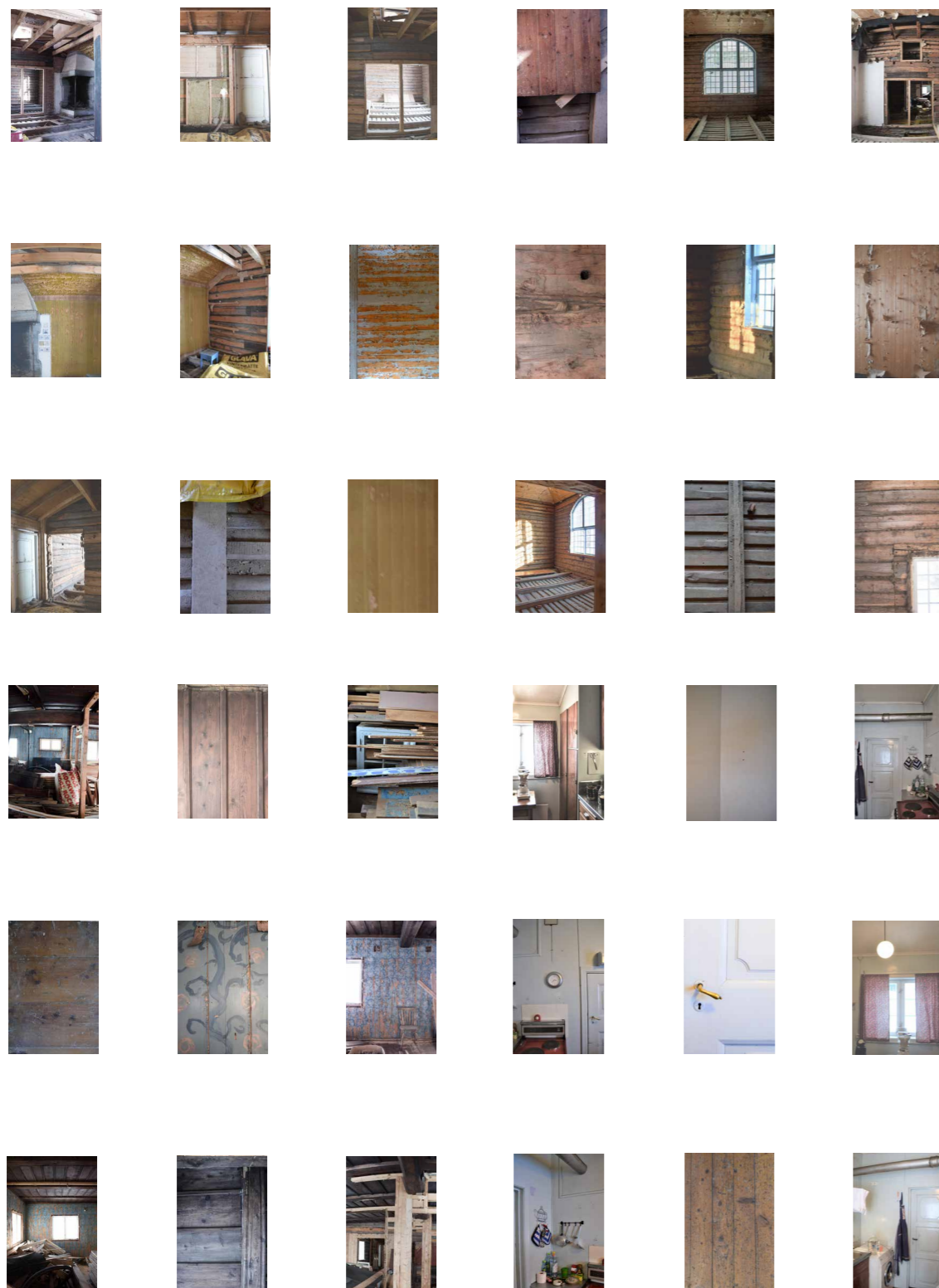
Jeg verdisetter Arnstein Arnebergs originale tegninger fordi de viste en klar intensjon om hva slags hjem han ønsket at Jorderike skulle være. Her tenker jeg særlig på tegningen over brystningen rundt ateliervindu og den integrerte benken i peisestuen. Historiske fotografier av interiør blir viktige for å gjenskape husets atmosfære, som vegger overfylt med malerier, måten lyset falt inn i peisestuen på og personlige gjenstander plassert på en utsmykket karm rundt en dør. Dagens tilstand, gamle tegninger og fotografier antyder et uhøytidelig hjem, som bød inn til å bruke det akkurat som man selv ønsket.

Selv om spor fra fortiden kan informere nye tilførelser, er det viktig at huset også bevares med det uttrykket det har i dag. Slik unngår man å lage en dårlig kopi av noe man *tror* har vært, samtidig som dagens situasjon også verdisettes. Noe vil tilbakeføres, noe blir nytt mens andre steder vil tiden fryses og tidshorizonten blir avleselig. Slik formes en nyanset holdning til restaurering og transformasjon. Alle valg tas på bakgrunn av hva huset har bruk for.

Verdier jeg ønsker å beskytte er den karakteristiske laftekonstruksjonen med tømmerets eksponerte overflate. Verdifulle elementer er de smårutete vinduene, originale dører, romforløpet i 1. etasje og tilførelsen av daglys. Den viltvoksende hagen med fontenen verdisettes også, sammen med Arnebergs tegninger om inngang fra vest til peisestua og direkte adgang til hagen fra storstua. Tidshorizonten som gir huset karakter verdisettes også.



Gangrom i 2. etasje.



ANBEFALING

For at bygningen skal kunne overleve lang tid inn i fremtiden er det viktig at den gjøres brukbar for nåtiden. Men dersom alle moderne bygningskrav skal oppfylles vil bygningen for lengst være ødelagt. Det er derfor viktig at Jorderike istandsettes med en transformasjonsholdning som beholder historiske kvaliteter idet det restaureres til et velfungerende kunstnerhjem som blir attraktivt for den som får bo der.

Endringene som gjøres kan fort føre til bygningsfysiske konsekvenser og bli en belastning for huset, det er Jorderike selv et bevis på. Utover tekniske svakheter kan feil valg ødelegge den visuelle verdien. Nye endringer skal være i respekt og dialog med det gamle, på bygningens premisser.

Jorderike må istandsettes av byggmester med kunnskap og erfaring fra tilsvarende bygninger med materialer av like god eller bedre kvalitet. Antagelig vil deler eller hele huset tas fra hverandre, og bygges opp igjen med utskiftet dårlig virke. Husets korte takutstikk har behov for nye gode takrenner i kobber for å skåne bygningen mer enn den gjøres i dag. Slik vil ikke svekkelser og råteskader forplante seg og skape mer skade. Følgende forbedringer er nødvendig: Skifte råttent tømmer, fullføre drenering, nye takrenner, oppretting av mur, soppsanering og avfukt, sette piper og ildsteder i forskriftsmessig stand, omlegging av skifer på tak, bjelkeender legges på en fuktsperre ved mur, istandsetting av vinduer, gjennomgang av lastepåkjenninger.

Selv om kostnader for fremtidige eiere bør reduseres, må det ikke gå på bekostning av det bevaringsverdige kulturminnet. Det bør derfor ikke isoleres i vegger, men tettes godt horisontalt mellom tømmeret. Derimot anbefales det å etterisolere mot kjeller og tak og gjennomføre energiltak ved vinduer.

Med tomme rom og bare tømmervegger fremstår Jorderike i dag på mange måter som et tomt lerret med en sterk historisk ramme. Restaureringen fortsetter en fortelling, og den skal være lyttende og oppmerksom på fortiden. På den måten blir bygningen som en levende organisme som hele tiden lever videre. Kunstnerhjemmet Jorderike bør bevares med sin historie så det igjen får tilhørighet til Lillehammers kulturliv.



Maleri Lars Jorde

KILDER

Samtaler

Margit Jorde Biørn og Sigmund Jacobsen (nåværende eiere av Jorderike)
 Frank Larsen (drift og bygningsvern v/Maihaugen)
 Øivind Pedersen (kulturforvaltning v/Lillehammer Kommune)
 Kjell Arve Bråtesveen (byggsak v/Lillehammer kommune)
 Svein Arne Rudi (Fortidsminneforeningen, Sør-Gudbrandsdal)
 Arild Sletten (Praksis Arkitekter)
 Hanne R. Grimstveit (Arkitekt/kulturarvkonsulent i Oppland fylkeskommune. Fylkeskonservator)
 Bjørn Horten (Sivilarkitekt, RAM arkitektur)

Digitalt

gd.no/nyheter/vil-apne-opp-jorderike/s/1-934610-7721129?access=granted
gd.no/nyheter/kultur/lillehammer/fortidsminneforeningen-overtar-kunstnerboligen-jorderike/s/5-18-575473
arkitektur-n.no/artikler/lilla-hansens-stemme
olejenshovda.blogspot.no/2011/05/det-var-nre-pa.html
snl.no/Arnstein_Arneberg
<http://riksantikvaren.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=43a25b7d4d474f36ade60f9a69e620f0>
<https://www.fortidsminneforeningen.no/>

Artikler og rapportet

“Wood and Wood Joints: Building Traditions of Europe, Japan and China” Av Klaus Zwerger
 “Jorderike kalles Himmelrike” Vi og våre hjem (september 1953)
 “Maleren Lars Jorde” URD (31.07.1937)
 “Bygningen fra Heidal kom til Erik Bues vei” Tilskueren (28.01.1984)
 «Tilstandsrapport for Jorderike, Erike Bues veg 17» Frank Larsen for Maihaugen 14.10.2014
http://byggeri-arkitektur.dk/Baumann_Boe-Whitehorn_Arkitekter_Fortid_nutid_og_fremtid_forenesnes

Bøker

“Gamle trehus - historikk, reparasjon, vedlikehold” (Tore Drange, Jon Brønne, Hans Olaf Aanensen)
 “Våre vakre hus - Gudbrandsdalen” (Arnfinn Engen)
 “Lillehammermalerne” (Ole Rønning Johannesen)
 “Lars Jorde” (Ole Rønning Johannesen)

Illustrasjoner

Fotografier er mine egne der annet ikke er beskrevet